

Anasını boşlayıp, yeni bir hanım alan babasıyla küsüştüğünde henüz onsekizindeymiş, öldüğünde otuzüçünde. On-onbeş yaş arası tanışmış ilk kez İlyada'yla.

İlyada bir çoşkudur. Sesli okundu mu çoşturan bir ses oluverir. Yanıtı vardır sorulara, düşünülür mü anımsanır, sevinç getirir. Sözün gücüdür: kızdırır, sevindirir, üzer, güldürür. Sonra kızıldığında, sevinildiğinde, üzüldüğünde, gülündüğünde ilk akla oradaki dizeler gelir. Bir seferi anlatır. Biri toparlamıştır bir hedefe kilitleyip seferdekileri. Kilitlenip bir hedefe seferdekiler evlerinden köylerinden kopmuşlardır.

Zaman düşünülen bir şeydir. Olayların bir gelişimi vardır. Bir vakte kadar hep aynı çevrede yaşanmıştır. Bir tarih vardır. Herkesin kendi yorumu olsa bile, bu tarih bu çevredeki herkes için ulaşılabilir, yaşanmıştır; "yaşadım, gördüm," diye iddia edilebilir. Bir de gelecek vardır: Olacak olaylar. Herkesin farklı beklentileri olsa da, olabilecekler ortadadır. Bu gelecek herkes için ulaşılabilir. Gün gelir, biri ayrılıp uzaklara gitmek durumunda kalırsa yalnız o mekandan uzaklaşmaz; bununla birlikte, zaman içinde tarihi ve geleceğiyle oradaki zamandan uzaklaşır. Tarih gittikçe sönükleşir, gelecek bulanıklaşır. Ayrıldığı günden beri olanlara ulaşamaz ayrılmış olan. Başkasının yorumudur bulabileceği ancak. Neler olduğu konusunda kurgulayabilir, bir şeylerin olması ya da olmaması konusunda arzulara kapılabilir. Hatta kurgularının, arzularının, ya da bunların tam tersinin gerçekleşmiş olduğuna kanabilir bazı bazı. Neler olacağı neler olduğuna bağlıdır. Neler olmuş olabileceği konusundaki belirsizlik ve kuşkular karmakarışık eder gelecek hakkındaki beklentileri. Neredeyse her şey olabilir. Her şey olabilirse gelecek tasarlanamaz. Oysa, gelecek tasarlandığında vardır. Elde kalan dolambaçlı yoldan kurulmasıdır: Gelecek tasarlanamayan bir tasarlanmış kılınır: Tasarlayamayan ayrılmış olandır, tasarlanmış olduğuna inanılan evde, köyde kalmış olandır. Geri döndüğünde ayrılmış olan, yalnızca bir kopukluk yoktur: Tarih ve gelecek değişmiştir. "Sen çay içmez miydin sabah kahvaltıda?" denildiğinde tarihin değiştiği ortaya çıkar. Daha bir an önce, giden geri dönene kadar, tarih onun için "Sabah kahvaltıda çay içer," yazıyordu. Artık tarih değişmiştir. Değişen yalnız tarih mi? Kahvaltı hazırlanırken bir gelecek vardı. Yoldan gelen uyanacak ve hep birlikte kahvaltı edilecek. O çayını içerken kaşığı bardakta bırakacak, ve bardağı her ağzına götürdüğünde işaret parmağıyla kaşığı bir

yana itıştırıp, çayını yudumlayacaktı. Böyleydi, işte, gelecek. Hâlbuki artık gelecek de değişti. Ayrılan yalnızca bir mekandan değil, tarihiyle ve geleceğiyle o mekanda yaşayan toplumun zamanından da ayrılır. Aslında mekandan uzaklaşmak o denli önemli değildir; ayrılırken asıl rahatsızlık veren alışıldık zamanı terketmektir. Giden yeni bir zamanla gelir, kalanı yeni bir zamanda bulur.

İlyada zamanlarını terketmiş insanların öyküsüdür. Zamanı terketmeyi zamana getiren bir anlatıdır. İlyada, aynı zamanda, ölmeyi şölenleştirir. Ölüm herkesin ulaşamaz olan geleceğidir. İnsanın gözünde/zihninde/duygularında canlandırdığı “kendi ölümü” hep başkasının ölümü olacaktır. Kendi yokluğunu hissedemez, hissettiği yokluk hep başkasının yokluğudur. İlyada insanların öldüğü savaşı öyküler; yiğit ölmez anıtlar. Ölmenin şölenleşmesi ve yiğidin anıtlaştırılmasının getirdiği, olanaksız olur etme, ulaşlamaza ulaşma, başkasının ölümünde kendi ölümünü tecrübe etme yanılmasıdır.

Anasını boşlayıp, yeni bir hanım alan babasıyla küsüştüğünde henüz onsekizindeymiş, öldüğünde otuzüçünde. Kısa sürede yeniden barışmalarının neredeyse hemen ardından öldürülmüş babası. Namı bilinir, ünü yayılmış durumdaymış daha o zamandan. Tahta geçtiğinde yirmisindeymiş. Delikanlıymış yani. Daha babasının zamanında komutanlık etmiş bir asker, Atina’daki feylozofların en ünlüsünden üç yıl eğitim almış bir düşünür ve özellikle kör ozanın uzun destanlarıyla çoşan bir romantikmiş. On-onbeş yaş arası tanışmış ilk kez İlyada’yla. Babası doğuda, Anadolu’yu Helenlere dar eden Farslara karşı savaşmak için düzenli bir ordu hazırlarmış zaten uzun zamandır. Önce yanı başında, her an ne yapacakları belirsiz Yunan kentlerini hizaya getirip, sonra onların da destek kuvvet vermesiyle Anadolu’ya geçip Farsların üzerine yürümeyi planlarmış. Öldürülmesi son aşamasına gelmiş olan hazırlıkları alt-üst etmiş olsa da, oğul kısa sürede derlenip toparlanılmasını sağlamış. Gel zaman, git zaman, öldüğünün haberi çıkmış, ordusunun dağılmaya yüz tuttuğunun. Yunan kentlerinden biri hemen fırsatı değerlendirip, köprüleri atmış. Bunun üzerine o kenti basıp ordusuyla, yaktırıp yıktırmış, taş üstünde taş bırakmamış şiirlerinden hoşlandığı şairin evinden gayrısında. Kentteki herkesi, köle yapıp piyasalarda satmış. Odyssea ayrılmışın, kaybolmanın öyküsüdür. İlyada’dan sonra ikinci kitaptır, pek okunmaz; okunsa da ilki kadar

etki yapmaz. Çilenin boyun eğmenin ve kaçışın anlatısıdır. Yolundan, sürüden ayrılanı bekleyen gelecektir. Kenttekiler Yunanlıymış ve hepsi köle yapıp pazarlanmış. Teslim olmayana merhamet olmadığı gösterilmiş. Gösterişliymiş.

Her an, “öldü” denildiğinde bile, dönüp gelebilecek olduğu hissini ve bir komutanını yönetimde bırakıp, Trakya’yı alıp, üzerinden Anadolu’ya geçmiş. Bir baştan bir başa, karış karış dolaşıp Anadolu’yu, ordusuyla, kendisine bağlayıp, başlayan kışı orada geçirmiş. Merhametsiz davranmış direnene, teslim olmayana; teslim olanlara şölenlerle, şenliklerle gelmiş. Kendisine “yavrum,” “evladım,” “oğlum,” “çocuğum,” diye hitap eden hanımı terslememiş. Fars kralıyla karşılaşp, kozlarını paylaşmak üzere Tarsus’a kadar inmiş. Fars kralı da ordusunu toplayıp, üzerine yürüyormuş: Kendisine saldırmaya cesaret edemediğini düşündüğü rakibini aramak için bir dağ silsilesinin kuzey batısından ilerlerken, aynı silsilenin güneydoğusundan İskenderun’a doğru ilerlemiş diğeri. Sonra durumu fark ettiklerinde biri Toroslardan aşağı inmiş, diğeri dönüp yukarı çıkmış ve Tarsus yakınlarında karşılaşmışlar. Farslar sayıca üstünmüş. Ancak yön duygusunun, cepheleşme duygusunun altüst olduğu bir karşılaşmaymış bu. Fars kralının arkası Helen toprağı, Helen’inkinin arkası Fars toprağıymış. Geri çekilme düşman toprağında ilerlemeymiş. Kendi toprağına geri dönmek için düşmanın üzerine yürüyüp, onu yarıp ilerlemek gerekiyormuş. Mekanın toprağına bağlı algılanışının ortadan kalktığı bu savaşla meşru hedefine varmış Makedon genç: Farsları yenip, Anadolu’yu kurtarmış. Pelerinini, kalkanını ve yayını savaş arabasında, annesi, karısı ve çocuklarını çadırında Helen’e bırakıp, atıyla kaçmış Fars kralı. Kaçanların peşine düşülmüş ve hava kararınca kadar kovalanmış. Kral karanlık basınca yakalanmaktan kurtulmuş.

Asya’nın en güçlü krallığını savaşta yenip rüştünü kanıtlamış Makedon delikanlı, artık “Büyük” kabul edilir olmuş. Kaçan Fars kralını ülkesinin içlerine doğru takip etmektense, Doğu Akdeniz kıyısından güneye Mısır’a ilerleyip Nil’in Akdeniz’e döküldüğü yerin batısına kendi adıyla anılan bir kent kurmuş. Böylece, Boğazlardan başlayıp, Ege ve Güney Anadolu üzerinden, Doğu Akdeniz ve Kuzeydoğu Afrika’da İskenderiye’ye varana değin tüm limanlar kendisine bağlanmış. Farsların donanması olsa bile yanaşp destek alacakları bir liman

kalmamış.

Mısır'da meşhur tapınağı ziyaretinde tapınağın rahibince "Tanrı'nın oğlu" ilan edildiğinde yirmibeş yaşındaymış. Ordusu hemen kabullenmiş Tanrı oğulluğunu. Anadolu'daki ilk karşılaşmadan iki yıl sonra, bu sefer Fars topraklarında, ikinci kere karşılaşmışlar, Fars kralının kendilerinden üç-beş kat kalabalık ordusuyla. Sonuç aynı olmuş. Kral doğuya doğru kaçmış, Fars ordusu dağılmış. Yine kaçan kralı takip etmektense Mezopotamya'yı almış. Babil rahiplerince kabullenildikten sonra İran'a yürüyüp, zengin Fars kentlerini ele geçirmiş ve Atina'nın Farslar tarafından yağmalanmasından yüzelli yıl sonra Persepolis'e girmiş.

Atina yağmalandığında, Makedonlar Farslara biat etmiş, Yunanlıların barbar gördüğü bir devletcikmiş. Babası Yunanlılara kendisini, daha beş yıl önce, kabul ettirmişse de, onu yalnızca ecnebi bir komutan olarak görüyorlarmış. Kendisi de güvenemediğinden ordusunda Yunanlıya pek yer vermiyor, ordusunun iskeletini Makedonlarla kuruyormuş. Baba tarafından yarı Makedon olmasına karşın, annesi Makedon soylusu bile değilmiş. Bu kısmen Makedon delikanlının önderliğindeki, Makedonların yönetimindeki ordu, Atina'nın yüzelli yıl önceki talanının, kendilerini ne biçimde bağladığı belirsiz öcünü almak için Persepolis'in saraylarını yakıp yıkmışlar.

İlkbaharda Kuzey'e doğru yürümüşler, buradaki önemli bir kenti aldıktan sonra, "Öç Savaşı"nın bittiği ilan edilip hâlihazırda orduda mevcut olan Yunan askerleri de yurtlarına geri gönderilmiş. Artık önünde iyi donatılmış güçlü kaleler ve savaş alanlarında karşısına çıkacak büyük ordular yokmuş. Fars krallığına hizmet eden ya da onunla uğraşan, bu koşullarda savaşmaya alışık, çok sayıda savaşçı da serbest kalmış. Ordusunu daha küçük birimlerden oluşan ve daha hafif silahlarla donatılmış biçimde yeniden düzenledikten sonra, peşine düştüğü Fars kralı, kendini kral ilan eden bir valisi tarafından öldürülünce, artık Asya'nın kralı konumuna gelmiş genç Makedon; Fars tahtı üzerinde hak iddia etmiş ve Fars ülkesinin doğusuna boyun eğdirmeye çıkmış. Doğu İran ve Orta Asya'da üç yıl dolaşp, kuzeyde Buhara'ya kadar egemenliğini genişlettikten sonra, Hindistan'a yönelmiş. Hint ordusunu bozguna uğrattıktan sonra daha doğuya gitmek istese de tropik iklim koşullarında

zorluk çeken askerlerinin ilerlemeyi bırakma isteklerine direnmeyip, sonra geri dönmek üzere doğuya yürüyüşü durdurmuş.

Indus nehri üzerinde kurdurduğu donanmayla nehrin iki yanından giden ordusunu güneyde denize varıncaya kadar indirmiş. Donanma deniz yoluyla, ordusu sonradan birleşmek üzere biri deniz kıyısını takip eder durumda, diğeri daha kuzeyde içlerde ilerler durumda Basra körfezine doğru yönelmiş. Makedonya'nın, Yunanistan'ın, Trakya'nın, Anadolu'nun, Mısır'ın ve tüm Fars ülkesinin hükümrani olarak memleketine dönmektense, halkların kaynaşması yönünde, bir adım atarak, Makedon subaylarla Fars ileri gelenlerinin kızlarını evlendirip, Fars ve Makedon bütünleşmesine gayret etmiş. Oralarda öldüğünde otuzüçündeymiş.

Makedonya Kralı İkinci Philip'ten olma, İlyrialı prenses, Epeiroslu Olympias'dan doğma İskender'den geriye ne kaldı? Şurası açık ki, şimdi kendini fark edemez; "ben" diyemez ve "ben" diye düşünemez. Ne de "sen" denebilir; "sen" dense bile boşa yönelmedir bu dünyada. Yine de o hâlâ "o"dur.

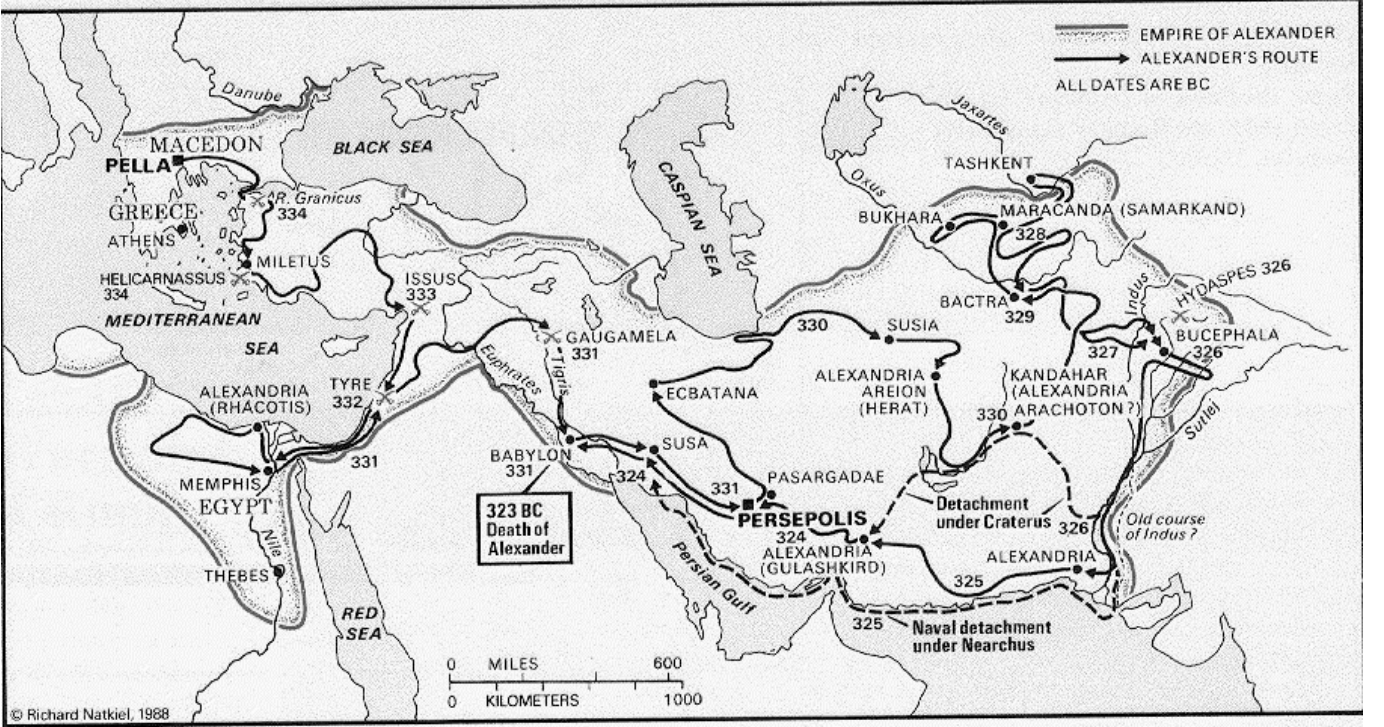
Helenizm macerasını, kuşkusuz ki, böyle, verili mekanda, doğanın tesadüfi müdahaleleriyle karşılaşan bir öznenin, İskender'in, bilinç ve iradesiyle şekillenen bir strateji oyunu olarak rasyonelize etmek mümkündür; edile de gelmiştir. Her rasyonelizasyon eksik ve sınırlayıcıdır. Peki bundan başka ne olabilir ki? Sermaye süreçleri, insana, zamanı daraldıkça zamanın arttığı, alanı daraldıkça alanının genişlediği hissi veren süreçlerdir. Efendi-köle, patron-emekçi, hükümrani-kul-teba ayrımı yapmaksızın, sermaye fakirleştirdikçe zenginlik, köleleştirdikçe özgürlük hissi yaratır.

İkili görünüşü bulunur sermayenin: kullanılan, soğurulan gerçek zaman ve sunulan rasyonel zaman. Biri sermaye süreçlerinde kullanılan emekçilerin zamanına karşılık gelir. Diğeri zenginlik göstergesidir; örneğin paradır. Yanında para bulunduğu insan, ulaşması zaman alacak olanakları, para vererek harcanması için gerekli zamandan tasarruf edip, elde edebilir. Hiç yaşanmayacak bu zaman rasyonel zamandır. Para miktarı yani kullanılabilir rasyonel zaman miktarı temelde maden miktarına bağlıdır. Diyelim para olarak kabullenilen

tek şey altın olsun. O zaman, para olarak toplam sermaye miktarı altın miktarıdır. Diğer yandansa, gerçek zaman olarak sermayenin miktarıysa tarihsel ve coğrafi olarak belirlenir. Değişken sermaye (yani ömürlerini parça parça sermayedara kullandırmaya hazır insanların sunduğu kullanılabilir zaman) ile sabit sermaye (yani toplam para miktarı) arasında doğal, önceden verili bir ilişki yoktur. Toplumsal çalkantılar tarihi, aynı zamanda da, bunlar arasındaki uyumsuzluğun tarihidir.

Rasyonelitenin, dolayısıyla rasyonel bilincin, kavramlarla çerçevelenmiş pencereleri yalnızca geçmişe açılan evinden, geleceğe bakmak, kavramlarca sınırlıdır ve geçmiş kendini tekrarladığında mümkündür; ki, bunun da hiç bir garantisi yoktur. Toplumun gidişatının değişimi, insanların bilinçli olarak istediğini gerçekleştirmeye çalışırken bilincinde olmadan yaptıklarıyla olmuştur. Sabit sermayedeki ani ve beklenmedik artışlar, değişken sermayenin artışını da tetikler. Sermaye insanı hiç de gereksinimi olmadığı hâlde, piyasalar aracılığıyla, olası zenginlik/özgürlük umuduyla sermaye için çalışmaya iter. Sabit sermayedeki artış piyasaları genişleterek ve çeşitlendirerek değişken sermayedeki artışı tetikler. Bunu beceremediği oranda sabit sermayenin genişlemesine enflasyon eşlik eder.

Güneybatı Anadolu'da altın stoğunun ani artışı, İyonya'da gelişmeyi tetikledi. Burada çimlenen sermaye, Fars baskısıyla, büyük ölçüde, Yunanistan'a kaydı. Özellikle şarap ve zeytinyağı piyasaları üzerinde serpildi ve Akdeniz üzerindeki ticaretin aracılığıyla değişken sermayede başlamış bulunan artış dinamiğiyle çelişmeyecek süreklileşmiş bir sabit sermaye artışı aradı. Farsların Anadolu'yu alması, Akdeniz üzerinde hakimiyet kurmaları ve hatta Yunanistan'a çıkıp buradaki birikmiş sabit sermayeyi yağmalayıp götürmeleri, sabit sermaye artışını durdurdu, hatta gerilettiler. Ancak değişken sermayedeki artış dinamikleri sabit sermaye artışının durmasıyla ortadan kalkmaz. Kullanılmaya hazır, soğurulacak emek zamanı orada dururken, bunu kullanabilecek sermaye bulunmazsa, bu durum bir kargaşa dönemine yol açar. Piyasalar ortadan kalkıp kalkıp ortaya çıkar, toprağın efendileriyle zamanın sahipleri arasında, soyluların uşakları ve sermayenin özgür vatandaşları arasında gerilim ve çatışmalar vuku bulur. Kişilik kazanmış iktidar ve sermaye arasındaki bu mücadele, düşünmenin gelişimi için verimli bir ortam hazırlar.

Alexander's empire and military campaigns

İskender'in seferleri

Farsların Anadolu'da ve Akdeniz'de Yunan sermayesinin işleme ve genişleme alan ve süreçlerini daralttığı bir dönemde, Makedonya'da İskender'in babası Filip memleketindeki altın madenlerini işletip sikke basmaya başladı. Bu Yunan sermayesini canlandırırken, Makedonları velinimetleri hâline getiriyordu. Böylece Yunan sermayesi Hellen sermayesine dönüşmeye başladı. Güçlü bir olasılıkla, İskender'in yaptıkları, ölmeseydi Filip'in de yapacaklarıydı. Yenilgiye uğrattığı Fars ordusunu ve kaçan Dareios'u takip etmektense, Akdeniz limanlarının denetimini eline geçirmek için Doğu Akdeniz kıyısı boyunca Mısır'a kadar indi. Denizde hakimiyet için bir donanma kurmayıp deniz yollarını mevcut sahiplerine bıraktı. Düşmanın darphanelerini ele geçirdiğinde onları tahrip edip ortadan kaldırmaktansa, kendi sikkelerini basmak üzere çalıştırmayı sürdürdü. Ordusuna memleketten para aktarmaktansa, devinen bir ekonomiye dönüştürüp, geçtiği yerlerden beslenmesini sağlayıp, ele geçirdiği zenginliklerin bir bölümünü memlekete gönderdi. İskender bir yandan Akdeniz deniz ticaret yolları üzerindeki Fars sınırlamalarını kaldırıp,

diğer yandan Anadolu'da Helen kolonizasyonunu engelleyen Fars güçlerini eleyerek, Helen sermayesine hizmet etti.

Her sermayenin sürdürülebilirliği için iktidar ve zor olma, her iktidarın ve zorun da sürdürülebilirlikleri için sermaye olma zorunluluğu vardır. Bunların birbirine uygunluğu bozulduğunda kısmen çöküp, el değiştirirler. Fars zorlama aracının, Fars sermayesinden daha küçük bir sermaye olan ve Fars iktidarından daha etkisiz bir iktidar olan Helen zorlamasına karşı koyamayacak durumda olduğunun fark edilmesiyle, Helenlerin gidip Fars sermaye ve iktidarının üzerine konmaya kalkması normaldir. Anlaşıldığı kadarıyla, böyle bir durumla karşı karşıya kalan İskender ve ekibi, yüzlerine gülecek olan şanslarını denemek isteyip Fars sermayesinin zamanına hükmettiği toprakları denetim altına aldı. Bundan sonra, dünya sermayesinin bütünleşmesi doğrultusunda, Batı ile Doğu sermayelerinin bütünleşmesini engelleyen, görülmez bir zar gibi aralarında duran unsurları ortadan kaldırmak gerekti. Ticaret yollarının bağlanması ve güvenli ve kullanışlı kılınması, her yer ve zamanda (dolayısıyla, zaman ve mekan ötesi) geçerliliği kolayca kabul ettirilebilen Aristotalyen bir doğru yanlış mantığına dayanarak, alışkanlıkların, düşüncelerin ve inançların aynılaştırılmasalar bile, aynı-türdenleştirilmesi yoluyla dünyasal olarak bütünleşmesi, ırkların melezleşmesi, yerellikleri çözen bir yozlaşmanın gelişmesi ve bu yozlaşmaya eşlik eden dünyasal, boyun eğmiş emekçi ahlâkının geliştirilmesi ve yayılması talebinin ortaya çıkarılması gayreti içine girdi.

Üstünde İskender'in resmi basılı sikkeler, Makedonya ve Yunanistan'dan başlayıp, Hindistan'a kadar uzanan, Paranın Kıtalararası İskender Levhası olarak adlandırılabilir bir alanda kullanılan para birimi hâline geldi. İmparatorluğu İskender'in ölümünden hemen sonra dağıldı. Ancak kurulmuş bulunan dünyasal sermaye süreçleri, Paranın Kıtalararası İskender Levhası'ndan dört bir yana dallanıp İskender'den üç yüzyıl sonra, eski dünyayı hemen hemen tümüyle etkisi altına aldı. Ölümünden bindokuzyüzelliüç yıl sonra, doğu-batı ticaret yollarına alternatif deniz yolları kullanılmaya başlanana kadar Paranın Kıtalararası İskender Levhası iki boyutlu yüzeyde gösterilebilir bir dünyanın ekonomisinin temeli oldu.